

MAHALLA INSTITUTLARI BOSHQARUV FAOLIYATINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Qambarov Jamoliddin Xikmatulayevich

Qo'qon universiteti akademik ishlar bo'yicha prorektor.

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Otabek Rasulov Salimovich

Farg'ona politexnika instituti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: otabekrasulov8400@gmail.com

Tel: +99890 628 00 71

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil

Jurnal soni: 13

Maqola raqami: 6

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1016>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/

KEYWORDS

Mamlakat, fuqaro, jamiyat, iqtisod, mahalla, o'z-o'zini boshqarish, institutlari.

ANNOTATSIYA

Mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarining zamonaviy sharoitlarda muvozanatlashgan holda rivojlanishini ta'minlash uchun mahalla institutlarini boshqarish samaradorligini oshirish talab etiladi. Ushbu maqolada mahalla boshqaruvining rivojlanish xususiyatlari, ularning boshqaruv jarayoniga kiritilayotgan yangi yondashuvlar va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, tizim jamiyat bilan davlat o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlovchi organ sifatida respublika hududiy rivojlanishining negizlari, mahalla institutida boshqarish jarayonlari fuqarolarning mahalliy ahamiyatga molik masalalarni o'z manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma'naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar va an'analardan kelib chiqqan holda hal qilish borasidagi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari haqida bayon qilingan.

Kirish. Mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarining zamonaviy sharoitlarda muvozanatlashgan holda rivojlanishini ta'minlash uchun mahalla institutlarini boshqarish samaradorligini oshirish talab etiladi. Mazkur tizim jamiyat bilan davlat o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlovchi organ sifatida respublika hududiy rivojlanishining negizida yotadi. Haqiqatda, butun ijtimoiy-iqtisodiy tizimning poydevorini tashkil etadi¹.

Mahalla institutlari – O'zbekiston ijtimoiy boshqaruv tizimining muhim bo'g'ini bo'lib, ular jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotini boshqarish va nazorat qilishda o'ziga xos o'rin tutadi. So'nggi yillarda mahalla boshqaruv bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda, jumladan, ularning faoliyati samaradorligini oshirishga qaratilgan huquqiy va me'yoriy bazaning mustahkamlanishi.

Shunday qilib, mahalla institutlari deganda "shahar, tuman yoki qishloq aholi punkti, mahalla bo'linmasiga ega bo'lgan shahar, tuman hududi" tushuniladi. Ushbu ta'rifda asosiy e'tibor ushbu turdagi ma'muriy subektlarning hududiy xususiyatlari va huquqiy izolyatsiyasiga qaratilgan. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, mahalla institutlarining tizimli elementlarini tushunishning yagona yondashuvi ishlab chiqilmagan. Tadqiqotchilarning bir qismi bir ovozdan moliyaviy va insoniy salohiyatga e'tibor qaratib, ushbu organlarning resurs komponentlarini ajratib ko'rsatadi. Boshqalari esa ushbu tizim tarkibida ma'lum xususiyatlarga e'tibor qaratgan holda butun sohalami aniqlaydi, ulaming barchasi ijtimoiy sohani belgilaydi, qolgan hududlar esa turli mezonlarga muvofiq birlashtiriladi. Bu, o'z navbatida, ushbu elementlarni boshqarish jarayonini tushunishning murakkabligi va noaniqligini keltirib chiqaradi. Mahalla institutlari tarkibidagi makro-quyi tizimlarni ko'rib chiqish S.V.Andriyanov, A.B Garmayev, D.S Lvov va boshqalar kabi olimlarning ishlarida ma'lum darajada tahlil etilib, muayyan xulosalar chiqarilgan, lekin ularning elementar tarkibi boshqacha farqlangan.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish jarayonlari amalga oshiriladigan mahalla institutlari O'zbekiston Respublikasining butun hududida amal qiladigan institutsional birlikni tashkil qiladi. Uning obektlariga shaharlardagi, shaharchalardagi, qishloqlardagi hamda ovullardagi mahallalar fuqarolar o'zini o'zi boshqarishining hududiy birliklari kiradi. Mahallalardagi ijtimoiy institutlarning ta'siri iqtisodiy jihatdan tashqari ijtimoiy muhim ahamiyatga ega bo'lib, tarixan shakllanib kelgan milliy an'analarning namoyon etuvchi bo'g'ini sifatida yuzaga keladi. Ushbu jihatdan mazkur tadqiqot obekti nafaqat iqtisodiy balki muhim ijtimoiy ahamiyatni ham kasb etadi. Uning asosiy kuchi aholini turli hasharlar, saylovlar, tadbirlar va shu kabi jarayonlarda birlashtirish imkoniyati bilan ajralib turadi.

Mahalla institutida boshqarish jarayonlari fuqarolarning mahalliy ahamiyatga molik masalalarni o'z manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma'naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar va an'analardan kelib chiqqan holda hal qilish borasidagi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari bilan kafolatlanadigan mustaqil faoliyat hisoblanadi. "Shaharchalar, qishloqlar va ovullar, shuningdek shaharlardagi, shaharchalardagi, qishloqlardagi hamda ovullardagi mahallalar fuqarolar yig'inlari fuqarolarning mahalla institutlaridir"². Mazkur ta'rifdan ko'rinadiki, mahalla institutlari fuqarolar yig'inlaridan iborat. Yoki aksincha, fuqarolar yig'inlari o'zini o'zi boshqarishning tashkiliy organi hisoblanadi.

Fuqarolar yig'ini aholi manfaatlarini ifodalaydi va uning nomidan tegishli hudud doirasida amal qiladigan qarorlar qabul qiladi. Mamlakat miqyosida amal qilib turgan fuqarolar yig'ini organlariga quyidagilar kiradi:

- fuqarolar yig'ini kengashi;
- fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha komissiyalar;
- taftish komissiyasi.

Mahalla institutlari (fuqarolar yig'ini) davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmaydi hamda mahalliy ahamiyatga molik masalalarni fuqarolarning manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy o'ziga xos xususiyatlaridan, milliy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar va an'analardan kelib chiqqan holda, qonunga muvofiq mustaqil ravishda hal etadi.

Fuqarolar yig'ini yuridik shaxs huquqlaridan foydalanadi, o'z nomi yozilgan muhrga ega bo'ladi, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda faoliyat yuritadi.

Fuqarolar yig'ini mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy hayoti uchun ahamiyati va alohida roli uning vujudga kelishi va rivojlanishining tarixiy xususiyatlari bilan xarakterlanadi. Ularni tushunish uning joriy holatini baholash va takomillashtirish yo'nalishlarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili Mahallalar boshqaruv faoliyatiga oid adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda mahalliy boshqaruv mexanizmlarining rivojlanishi, jamiyat va davlat o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashda mahallalarining o'zni keng ko'rib chiqilayotgani aniqlanadi. Adabiyotlar tahlili natijasida ma'lum bo'lishicha, mahallalar boshqaruv global va lokal tendensiyalar ta'sirida rivojlanib, ijtimoiy muammolarni yechishda zamonaviy yondashuvlarni talab qiladi.

¹Бухвальд Е.М. Актуальные вопросы развития муниципальных образований и реформирования института местного самоуправления / Бухвальд Е.М., Воронцов Н.В. // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2018. – № 1. Том 11. – С. 132-147. – ISSN 1998-0698

²2013 йил 28 мартда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг "Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида"ги Қонуни. 8-модда, 1-қисм.

Xorijiy adabiyotlarda mahalliy boshqaruv institutlari global tajribalar asosida ko'rib chiqilib, ularning ijtimoiy boshqaruvdagi roli va funksiyalarini chuqur o'rganish muhimdir. Masalan, Yaponiyaning mahalliy jamoa boshqaruvi, Germaniyada mahalliy o'zini-o'zi boshqaruv organlari faoliyati kabi tajribalar mahallalar boshqaruvi takomillashtirish uchun foydali bo'ladi. Masalan, xorijiy tadqiqotlar orasida **John Smith** tomonidan Yevropa mahalliy boshqaruv tizimlari bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega. Smithning fikriga ko'ra, mahalliy boshqaruv organlari, xususan, mahalla va jamoa boshqaruvi demokratik islohotlarni amalga oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi³. Shuningdek, **Anna Muller** tomonidan mahalliy boshqaruvdagi innovatsion texnologiyalarning qo'llanilishi va ijtimoiy xizmatlarni yaxshilashga qaratilgan yondashuvlar tahlil qilingan. U mahalliy boshqaruvning zamonaviy innovatsiyalarni qabul qilishdagi qiyinchiliklari va ularning bartaraf etish yo'llariga e'tibor qaratgan⁴.

Mahalliy adabiyotlar tahlilida esa O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari, mahalliy boshqaruv institutlari faoliyatini samaradorligini oshirish borasida qabul qilingan huquqiy-me'yoriy hujjatlar alohida o'rinni egallaydi. O'zbekiston tajribasida mahallalar orqali ijtimoiy himoya, madaniy tadbirlar va axloqiy qadriyatlarini qo'llab-quvvatlashga katta ahamiyat qaratiladi.

O'zbekistonning mahalliy boshqaruv sohasida o'tkazilgan ilmiy izlanishlari orasida mahalla institutlarining huquqiy asoslarini tahlil qilishda **A. Ahmedovning** ishlari e'tiborga loyiqdir. U o'z tadqiqotida mahalla boshqaruvining milliy o'ziga xosligi va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri haqida batafsil ma'lumot beradi⁵.

B. Vahobovning izlanishlari esa mahalliy boshqaruv institutlarining ijtimoiy hamkorlikda muhim o'rin tutishini yoritishga bag'ishlangan bo'lib, uning tadqiqotlarida mahalliy boshqaruv va davlat o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmlari yoritilgan⁶. Shuningdek, **S. Karimova** mahalla boshqaruvining iqtisodiy va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishdagi roli va bu jarayonlarda xususiy sektor bilan hamkorlik masalalarini tahlil qiladi. Uning fikriga ko'ra, mahallalar faoliyatida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun moliyaviy resurslarning to'g'ri taqsimlanishi muhim⁷.

Mahalla institutlari boshqaruvi tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazalar tahlilida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va qonunlari muhim manba sifatida xizmat qiladi. Masalan, 2021-yilda qabul qilingan "Mahallalarni rivojlantirish to'g'risida"gi qonunda mahallalarning ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda roli oshirish va ularning huquqiy maqomini mustahkamlash ko'zda tutilgan⁸.

Ko'pchilik olimlar va amaliyotchilar ta'kidlaganlaridek, mahalliy o'zini o'zi boshqarishni islohotlarning asosiy maqsadlari va vazifalariga baribir erishilmadi⁹. Fuqarolar yig'inini shakllanishi moliyaviy ta'minlanmagan vakolatlari sonining ko'payishi va javobgarlikni chegaralash bilan bog'liq bo'lgan holatlardan tashqari, mustaqil va kollegial boshqaruvning yuqori natijalariga erishish imkonini beruvchi boshqarishning samarali tizimini qurishga imkon beradi. Shuningdek fuqarolar yig'inini boshqarishda hali bir qator muammolar mavjud bo'lib, ulardan asosiy bu tizimda aholining o'rnini mukammal darajada oshirishga erishilgani yo'q. Lekin, davlat miqyosida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida fuqarolar yig'inidagi boshqaruv jarayoni anchagina o'zgarib bormoqda. Unga yettilikni kiritilishi va vakolat hamda vazifalardagi o'zgarishlarni misol tariqasida ko'rsatish mumkin. Yana bir masala, mahallarda istiqomat qiluvchi kam ta'minlangan, ijtimoiy himoyaga muhtoj va ijtimoiy reyestrlardagi aholini qo'llab-quvvatlash darajasi ortib bormoqda. Bu esa mahalla institutlaridagi siyosatni ijtimoiylashib borayotganligini ko'rsatadi.

Mahalla fuqarolar yig'inini boshqarishdagi alohida o'ziga xos bo'lgan muammolardan yana biri aholi sonining to'xtovsiz o'sib borayotganligi hisoblanadi. Bu ko'rsatkich o'zini o'zi boshqaruvchi tashkilot uchun asosiy indikatorlardan biri sanaladi. Aholi sonining o'sib borishi mahalla fuqarolar yig'inini boshqarishni murakkablashuvdan tashqari, moliyaviy ta'minotga ehtiyojni oshib borishiga, fuqarolar o'rtasidagi boylik va boshqa ko'rsatkichlarning jiddiy differensiallashuviga olib keladi. Mazkur muammolarning asosiy yechimi esa fuqarolar yig'inidagi o'zini o'zi boshqarishni yanada

takomillashtirish talab etiladi.

Metodologiya. O'tkazilgan tadqiqotlardan ko'rinadiki, ushbu organlarni boshqarish toifasining murakkab va ko'p qirrali tabiati uning mazmuniga turli xil yondashuvlarning mavjudligini oldindan belgilab berdi. Biroq, ularni tahlil qilishga o'tishdan oldin, ushbu toifaga tegishli tushunchalarni ko'rib chiqish tavsiya etiladi. Mahalla institutlari va mahalliy o'zini o'zi boshqarish hamda ularni tushunishning o'ziga xosligi, murakkab boshqaruv toifasiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bilan birga, bir qator yangi xususiyatlarni keltirib chiqaradi.

Mahalla institutlari tomonidan jamoatchilik nazorati fuqarolar yig'inini (uning komissiyalari) ish rejasiga asosan yoki fuqarolar yig'inini qarori asosida amalga oshiriladi. Bunday qaror qabul qilish uchun jismoniy yoxud yuridik shaxslarning murojaatlari asos bo'lishi mumkin. Jismoniy yoxud yuridik shaxslarning anonim murojaatlari jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun asos bo'la olmaydi. Mahalla institutlari tegishli hudud yoki tegishli hududda yashovchi fuqarolar manfaatlariga taalluqli masalalar yuzasidan davlat organlariga yoki ularning mansabdor shaxslariga, ularning vakolatiga kiruvchi masalalar bo'yicha tushuntirish berish yoki o'z nuqtai nazarini bayon qilishni talab qilgan holda murojaat qilishlari yoki so'rovlar yuborishlari mumkin. So'rovda fuqarolar yig'inining nomi ko'rsatilishi, so'rovning mohiyati bayon qilinishi lozim. So'rov fuqarolar yig'inini raisi tomonidan imzolanadi va tegishli fuqarolar yig'inini muhri bilan tasdiqlanadi. Jamoatchilik nazorati natijalari bo'yicha mahalla institutlari tomonidan muhokamalar, jamoat eshituvlari, munozaralar va ommaviy axborot vositalarida chiqishlar tashkil etilishi mumkin. Muhokamalar, jamoat eshituvlari va munozaralarga faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati amalga oshirilayotgan davlat organing mansabdor shaxslari ham taklif qilinadi. Jamoatchilik nazorati natijalari bo'yicha mahalla institutlari tomonidan tayyorlangan qarorlari, takliflari, xulosalari davlat organlari tomonidan majburiy tartibda o'ttiz kun ichida ko'rib chiqiladi hamda ko'rib chiqish natijalari to'g'risida fuqarolarning mahalla institutlariga yozma ravishda javob beriladi.

Mahalla institutlari tomonidan tegishli hududda yashovchi fuqarolar manfaatlarini himoya qilish, davlat organlariga yoki ularning mansabdor shaxslariga murojaat va so'rovlar yuborish amaliyotini o'rganishga qaratiladi.

Tadqiqotda mahalla institutlarining davlat organlariga murojaat va so'rovlar yuborish faoliyatini o'rganilgan, ularning samaradorligini baholash hamda fuqarolar manfaatlarini himoya qilishdagi rolini tahlil qilingan.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar qo'llaniladi:

Adabiyotlar va huquqiy hujjatlar tahlili: Mahalla institutlari va davlat organlari o'rtasidagi aloqalarni tartibga soluvchi qonunchilik hujjatlari va normativ aktlarni o'rganish.

Sotsiologik tadqiqotlar: So'rovnoma va intervyyular orqali mahalla faollari, fuqarolar va davlat organlari vakillarining murojaatlar va so'rovlar yuzasidan fikrlarini aniqlash. Bu usul orqali real holatlarni tahlil qilish imkonini beradi.

Taqqoslash usuli: Mahalla boshqaruvining davlat organlari bilan aloqalari boshqa mamlakatlarning mahalliy boshqaruv institutlari bilan taqqoslanadi.

Vaziyatli tahlil (Case study): Muayyan mahalla tomonidan davlat organlariga yuborilgan murojaatlar va ularning natijalari bo'yicha alohida tadqiqot olib boriladi.

Tadqiqot hududi va ishtirokchilarni aniqlash: Muayyan mahallalar tanlab olinadi va ularning boshqaruv organlari, fuqarolari hamda davlat vakillari tadqiqotga jalb qilinadi.

So'rovnoma va intervyyular o'tkazish: So'rovnoma va yuzma-yuz intervyyular orqali mavzuga oid amaliy tajribalar o'rganiladi.

Ma'lumotlar tahlili va sintez qilish: Olingan ma'lumotlar tahlil qilinib, mahalla boshqaruvining davlat organlari bilan o'zaro aloqalarining samaradorligi aniqlanadi.

Ilmiy tadqiqot doirasida samarali tizimni shakllantirish uchun milliy qadriyatlarini birgalikda aniqlashning konseptual chizmasi ishlab chiqildi. O'zini o'zi boshqarish, o'ziga xos xususiyat aholi uchun qulay yashash sharoitlarini ta'minlash darajasini oshirishga, fuqarolarning moddiy, ma'naviy, axloqiy, ijtimoiy va psixologik ehtiyojlarini

³Smith, John. (2018). *Local Governance Models in Europe: Democratization and Community Participation*. Cambridge University Press. – 2018.

⁴Muller, A. *Innovative Approaches in Local Administration*. Berlin. – 2017

⁵Axmedov A. Mahalla boshqaruvining ijtimoiy funksiyalari. Toshkent. – 2020

⁶Vahobov, B. *Davlat va mahalla boshqaruvi o'rtasidagi munosabatlar*. Toshkent. – 2021

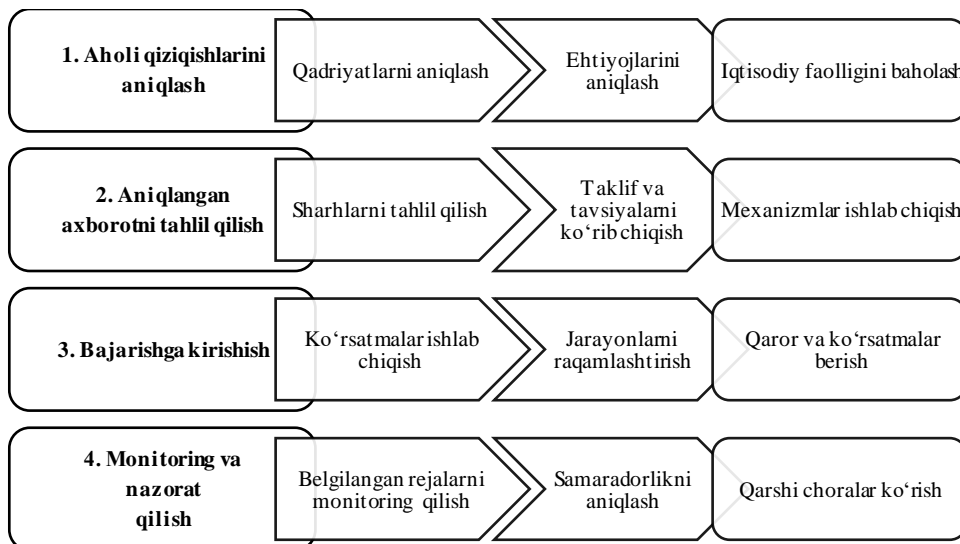
⁷Karimova, S. *Iqtisodiy rivojlanishda mahalliy boshqaruvning o'rnini*. Toshkent. – 2019.

⁸O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi *Mahallalarni rivojlantirish to'g'risida qonun*. 2021

⁹Шугрина Е.С. Доклад о состоянии местного самоуправления в Государство / Е.С. Шугрина [и др.] под редакцией Е.С. Шугриной. – М: Проспект, 2015. – 240 с. – ISBN 978-5-98597-310-5.

qondirishga e'tibor qaratilgan. Ushbu chizmadan foydalanish bizga fuqarolar uchun an'anaviy qiymat zanjirini mahalliy hokimiyat va boshqaruv organlarining resurslarini birlashtirishni ta'minlaydigan ko'p bosqichli tuzilma shakliga aylantirish imkonini beradi. Boshqaruv tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali fuqarolar tomonidan o'zini o'zi boshqarish tizimining modellari va shakllarining o'zgarishiga ta'sir qiluvchi usul va vositalar tadbiq etiladi. Jamiyat va hokimiyat resurslarini samarali safarbar qilish uchun ulami

integratsiyalovchi mexanizmlarni ishlab chiqish va qo'llash mahalla institutlarini yoki mahalla fuqarolar yig'inlarini rivojlantirish zaruriyatini talab etadi. O'tkazilgan tadqiqotlardan ko'rinadiki, qadriyatlarini birgalikda aniqlash jarayoni samarali boshqarish tizimini ishlab chiqish orqali bir qator bosqichlarni o'z ichiga oladi. Mazkur bosqichlar aholi qiziqishlarini o'rganish, aniqlangan axborotni tahlil qilish, olingan natijalar asosida ishlarni bajarishga kirishish olingan natijalarni monitoring va nazorat qilishlarni o'zida jamlaydi (1.1.1-rasm).

Natijalar. Keyingi uch yil ichida jamoatchilik nazorati instituti rivojlanishining yangi davri boshlandi deb e'tirof etish maqsadga muvofiqdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 4-iyuldagi PQ-3837-son "Davlat organlari huzurida Jamoatchilik kengashlari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori mamlakatimizda mustaqil fuqarolik institutlarini rivojlantirish va mustahkamlash, ularning erkin faoliyati kafolatlarini ta'minlash, davlat organlarining fuqarolar bilan yaqin hamkorligini yo'lga qo'yish, ularning ochiq, shaffof va oshkora faoliyat ko'rsatishini ta'minlash, davlat organlari faoliyati ustidan ta'sirchan jamoatchilik nazoratini o'rnatish yuzasidan kompleks chora-tadbirlarni belgilagan bilan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur Qaror bilan demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish, davlat va jamiyat o'rtasida ta'sirchan hamda samarali muloqotni yo'lga qo'yish, davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning mustahkam mexanizmlarini rivojlantirish, ular faoliyatining ochiqligi va shaffofligini, fuqarolik jamiyati institutlari bilan samarali hamkorlikni ta'minlash, shuningdek, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni bajarish maqsadida: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari, Vazirlar Mahkamasi, Fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha respublika kengashi, O'zbekiston faxriylarining ijtimoiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash "Nuroniy" jamg'armasi, boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari va keng jamoatchilikning har bir davlat organi, jumladan huquqni muhofaza qiluvchi organlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari huzurida jamoatchilik kengashini tashkil etish to'g'risidagi taklifi ma'qullandi. Inson va jamiyat, davlat va fuqaro o'rtasidagi munosabatlarda tub burilishlar, ijobiy o'zgarishlar kuzatilayotgan bugungi kunda "jamoatchilik nazorati" muhim ahamiyat kasb etishi, shubhasiz. Keng jamoatchilikning ijtimoiy ongida ro'y berayotgan ijobiy tendensiyalar, ularning islohotlarga nisbatan munosabati, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 4-iyuldagi PQ-3837-son "Davlat organlari huzurida Jamoatchilik kengashlari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori¹⁰ da "Ijtimoiy hayot shiddat bilan o'zgarayotgan ayni zamonda davlat hokimiyati va boshqaruv organlari tomonidan qonun hujjatlarining ijro etilishi ustidan jamiyat, fuqarolik institutlari nazoratini amalga oshirish", kerakligi ta'kidlangan bo'lsa shuningdek, "O'zbekiston Respublikasi mahallalarda tadbirkorlikni

rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi PF-29-sonli farmonida, "jamoatchilik nazorati" institutining samarali ishlashiga e'tibor qaratilgan¹¹.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mahalla boshqaruvi faoliyatini rivojlantirishda qator omillar, jumladan, huquqiy-me'yoriy bazaning mustahkamlanishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi va ijtimoiy innovatsiyalarning qo'llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Mahallalar faollari va aholining faolligi natijasida ijtimoiy muammolar samarali hal etilishi mumkin. Tadqiqot natijalariga ko'ra, mahalla boshqaruvining rivojlanishida davlat va mahalliy jamoalar o'rtasidagi hamkorlik, xususi sektor bilan hamkorlik va resurslarni samarali boshqarish muhim o'rin tutadi.

Xulosa. Mahalla boshqaruvining davlat organlariga murojaat va so'rovlar yuborish faoliyatini o'rganish natijalari shuni ko'rsatdiki, fuqarolarning ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy manfaatlarini himoya qilishda mahallalar muhim rol o'ynaydi. Mahalla boshqaruvi fuqarolar va davlat o'rtasidagi samarali ko'priq sifatida faoliyat yuritib, mahalliy muammolarni aniqlash, ulami yechish yo'llarini taklif qilish va davlat idoralarga murojaatlar orqali ta'sir ko'rsatishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Mahalla institutlari o'z vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishi uchun ularning huquqiy, moliyaviy va tashkiliy qo'llab-quvvatlanishi zarur. Davlat dasturlari orqali mahallalarning resurs bazasini mustahkamlash, boshqaruv tizimida innovatsion yondashuvlarni joriy etish va davlat organlari bilan samarali aloqa o'rnatish muhim ahamiyatga ega. Buning natijasida mahallalar fuqaro manfaatlarini himoya qilishda yanada samarali bo'lib, jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga hissa qo'shadi. Shu sababli, mahalla boshqaruviga qaratilgan davlat dasturlarining qo'llab-quvvatlashi, mahalla boshqaruvi faoliyatining sifatini oshirish, davlat bilan muloqot samaradorligini kuchaytirish va ijtimoiy rivojlanish uchun yanada keng imkoniyatlar yaratadi. Bu esa mamlakatning barqaror rivojlanishiga va fuqarolarning farovonligiga xizmat qiladi.

Mahalla boshqaruvi faoliyatining rivojlanishi O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Kelgusida ularning boshqaruv jarayoniga zamonaviy boshqaruv texnologiyalari va innovatsion usullarni joriy etish orqali mahalliy jamoalarni yanada samarali boshqaruv mexanizmlariga

¹⁰ "Lexuz.uz" (murojaat sanasi 2018 yil 5 iyul)

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 3 dekabr, PF-29-sonli farmoni

aylantirish lozim. Buning uchun mahallalar boshqaruviga qaratilgan davlat dasturlarining qo'llab-quvvatlashi zarur.

Mahalla institutlari faoliyati samaradorligining yagona va aniq belgilangan mezonlari mavjud emas. Bunda universal yondashuvni ishlab chiqish murakkabligi tufayli hududlar uchun rejali indekslar va ko'rsatkichlarni aniqlash va tahlil etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Mahalla institutlari – bu davlat boshqaruvidan mustaqil bo'lgan va o'z hududi doirasida ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal etishga qaratilgan institutlar bo'lib, ular fuqarolar ishtirokida mahalliy darajada o'zaro kelishilgan qarorlarni qabul qilish huquqiga ega. Mahalla institutlarining faoliyati mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan masalalarni hal etishda

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Бухвальд Е.М. *Актуальные вопросы развития муниципальных образований и реформирования института местного самоуправления* / Бухвальд Е.М., Ворошилов Н.В. // *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз.* – 2018. – № 1. Том 11. – С. 132-147. – ISSN 1998-0698.

2. 2013 йил 28 мартда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонуни. 8-модда, 1-қисм.

3. Шугрина Е.С. *Доклад о состоянии местного самоуправления в Государство* / Е.С. Шугрина [и др.] под редакцией Е.С.Шугриной. – М: Проспект, 2015. – 240 с. – ISBN 978-5-98597-310-5.

4. “Lexuz.uz” (murojaat sanasi 2018 yil 5 iyul).

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 3 dekabr, PF-29-sonli farmoni.

6. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi (2021). *Mahallalarni rivojlantirish to'g'risida* qonun.

7. Ahmedov, A. (2020). *Mahalla boshqaruvining ijtimoiy funksiyalari*. Toshkent.

8. Vahobov, B. (2021). *Davlat va mahalla boshqaruvi o'rtasidagi munosabatlar*. Toshkent.

9. Rasulov O.S. Theoretical basis of organization of management system of socio-economic development of municipal structure// world

demokratik tamoyillar, subsidiarlik tamoyili, va xalqaro tajribalarni hisobga olgan holda, ilmiy asoslangan yondashuvlar orqali boshqarish taklif etiladi.

Milliy va xalqaro tajribalarni o'rganish orqali mahalla institutlarining faoliyatini yanada rivojlantirish mumkin. Bu tajribalar o'zini o'zi boshqarishning ilg'or amaliyotlarini joriy qilish va milliy xususiyatlarga moslashtirish imkonini beradi. Mahalla institutlari davlat boshqaruvi bilan uzviy hamkorlikda ishlashi kerak, chunki bu organlar davlat siyosatini mahalliy darajada amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularning mustaqilligi saqlanishi lozim.

bulletin of management and law (wbml) available online at: <https://www.scholarexpress.net> volume-17, december 2022 issn: 2749-3601.r. 148-153.

10. Rasulov O.S Munitsipal darajada ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni boshqarish mexanizmlari transformatsiyasi// scientific-technical journal(stj ferpi, farpi itj, ntj ferpi, 2022, t.26.spes.vypusk №14). b.116-122.

11. Rasulov O.S O'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishni baholash masalalari// Qo'qon universiteti xabar nomasi ilmiy-elektron jumali. "Kokand university" – 2023. b.70-73

12. Rasulov O.S. Методика комплексной оценки стратегического управления органами самоуправления на основе принципов общности // Copyright (c) 2023 Author (s). This is an open-access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution License (CC BY). C.137-140.

13. Karimova, S. (2019). Iqtisodiy rivojlanishda mahalliy boshqaruvning o'rne. Toshkent.

14. Smith, J. (2018). Local Governance Models in Europe. Cambridge University Press.

15. Muller, A. (2017). Innovative Approaches in Local Administration. Berlin.